

Eesti emakeel ja koraaliviisiide rütm¹

Eerik Jõks

Abstract

It seems to be believed that rhythmic chorales could bring more freshness and momentum to hymn singing in the Estonian language than isometric chorales. This study examines how the replacing of isometric chorales with rhythmic chorales fits with the rhythm of Estonian, and whether there could be alternative ways to sing more vigorously besides restoring the rhythm of the presumably original German tunes from the 16th–18th centuries. In order to consider prosodic idiomatism, an analytical method is introduced to measure the compatibility of the rhythm of the Estonian text with that of the chorale melody. In the quest for more vigorous singing, an artistic research approach is used. This study shows that the isometric chorale is significantly better suited to the rhythm of the Estonian language than the rhythmic chorale. An unaccompanied monodic performance style emerges from this study (narrative style) by using isometric chorale scores, but without forcing equal rhythmical values on to each syllable. The rhythm of the chanting arises almost exclusively from the prosodic rhythm of Estonian. It reveals a new kind of chorale experience, which has a much more efficient flow of the musical/textual storyline as well as greater completeness, with no less vigour than that pursued by the so-called rhythmic chorale.

1. Sissejuhatus

1.1 Artikli eesmärk

Emakeelne koraalilaul tuli Eestisse koos luterlusega 16. sajandil. Poleemika eestikeelse koraalilaulmise üle on seda kirikulaulu žanrit saatnud kogu eksistentsi välitel (vt. nt. Siitan 2001, Raitmaa 2006). Lisaks vaimulikkonna ja muusikute üleskirjutustele on huvitav poleemiline märk ka rahvapärase koraaliviisiide repertuaari olemasolu, mis kõneleb kirikus viljeldavale koraalilaulule alternatiivi otsimisest.² Seda võiks tinglikult nimetada rohujuuretasandi meloodiliseks poleemikaks. Koraalilaul, nagu me seda tänapäeval Eestis valdavalt tunneme, on oma kuju saanud 19. sajandil Punscheli reformi ajal.³ Esimene Johann Leberecht Ehregott Punscheli (1778–1849) koraali-raamat ilmus 1839. Punschellikule laulmisviisile

omistatakse ühetaolisust ja staatilisust, mille too-niandvaks elemendiks ei olegi niivõrd laulmine ise, vaid pigem silpide ebaloomulikule võrdusele sundiv orelisaade, mille harmoonia vaheldub pea igal silbil. Oluliseks faktoriks on samuti tempo, mis arvestades saatefaktuuri on pigem aeglane või möödukas kui kiire ja võib teha koraali nii meloodilise kui sõnalise tervikliku narratiivi tajumise probleemiliseks.

Intensiivsemalt kerkib koraalilaulu-teema-line arutelu esile seoses suuremate kirikulaulukogumike ilmumise või nende ettevalmistamisega. Nüüd, mil Eesti Evangelne Luterlik Kirik (EELK) on võtnud ette uue lauluraamatu koostamise ja publitseerimise aastaks 2025, on taas põhjust tösisemalt arutleda emakeelset koraalilaulu puudutavate teemade üle. Üheks

¹ Artikkel on osa pikemaajalisest ettevõtmisest „Emakeelse kirikulaulu õpik”, mille valmimist toetatakse „Riigieelarve sihotstarbelisest toetusest 2021”. Õpiku valmimistähta jaks olen seadnud 2030. aasta septembri.

² Rahvakoraali kohta vt. nt. Lippus 2003. Vt. ka Helen Kömmus 2001. Helen Kömmuse artikli lõpus on ulatuslik bibliograafia (Kömmus 2001: 79–82). Suuremaid ja kompaktsemaid rahvakoraalikogusid on nn. Kreegi fond ehk Cyrillus Kreegi kolmehäälseks seatud rahvakoraalid, mis asuvad Teatri- ja Muusikamuuseumi kogus. Selle kogu mittetäielik koopia koos Kadri Hundiga koostatud värsimöödu registriga on leitav ilmavõrgus aadressil <http://psalmus.eu/kreek/>, vaadatud 28.07.2021.

³ Selle kohta vt. Siitan 2000. Väga huvipakkuv materjal on Punscheli enda kirjutatud ringkiri aastatest 1825 ja 1826, mille käskiri leiti Viljandi Pauluse kiriku pööningult ja mille tekst on 1993. aastal publitseeritud saksa algkeelles koos eestikeelse tõltega (tõlkinud Martin Terasmaa ja Toomas Siitan). Selles kirjeldab Punschel „koguduselaulu olukorda Liivimaal ja kutsub üles seda reformima eelkõige viisikoolide asutamise abil ning asutama selleks kohalike kirikuõpetajate ühingut” (Siitan 1993: 3). Täisteksti vt. Punschel 1993 [1825–1826].